

ВЕЛИКИЙ РОМАН

Валентин Чемерис

Ольвія
•
Рогнеда

Харків
«ФОЛІО»
2025

ОЛЬВІЯ

ЧАСТИНА ПЕРША

Розділ перший

Я БЕРЕГТИМУ ТЕБЕ ДУЖЧЕ, АНІЖ СВОГО КОНЯ!..

Цей молодий скіфський вождь — зухвалий і хвацький — так і сказав їй, загадково посміхаючись:

— Дочка грецького архонта хай не хвилюється. Клянусь бородою Папая: в степах за Борисфеном я берегтиму тебе дужче, аніж свого коня!..

Ольвія з подивом глянула на нього, стрілася віч-на-віч із ним, людоловом із диких степів. І побачила у його насмішкуватих зіницях якесь дівча — злякане, розгублене і геть беззахисне, побачила і з жахом збагнула, що то ж вона...

— Ні... ні... — квапно виставила наперед руку, наче хотіла нею захиститись від його недоброї, як їй здалося, посмішки. Та чорні хтиві очі вождя, повні блиску і ще чогось незбагненного, їй не знаного досі, нескліпливо дивились на неї. І вона опустила руку. І — дивно! — на якусь мить їй навіть здалося, що він добрий. Чи просто вона хотіла, щоб цей степовик був добрим... Але та хижувата посмішка на сухих устах! Та спружинена свавільна сила, що так і біла з нього! Той відвертий і нахабний погляд неприборканого і невтримного кочовика!

— Ти... хто?.. — для чогось запитала вона. — Людина чи...

— Ні, я — скіф! — Грався він трихвостим нагаєм, від удару якого репалась шкіра і на людині, і на тварині. — А скіфи дужчі за всіх людей. Першими це відчули на своїх шиях кіммерійці, які колись жили у цих краях. Скіфи прийшли, збороли їх і зробили їхні степи своїми. А край цей кіммерійський назвали Скіфією.

— Не хвалися, — сказала вона мружачись. — Я чула, що скіфів із Азії витіснили племена массагетів. Відходячи, скіфи

перейшли ріку Аракс, довго тікали... ну, відходили, аж доки потрапили в землю кіммерійську.

— Хто кого тіснив, нас массагети чи ми массагетів, хай про те не турбується дочка грецького архонта, — стримано відказав він, а їй стало трохи легше, що вона таки шпигнула його гординю. — Бо звідтоді, як ми прийшли сюди, у степах на схід і на захід від Борисфену, на південь і на північ, немає люду, сильнішого за нас. І доки в небі сяє Колаксай, а на землі тече Арпоксай, ми — скіфи! — володарі усіх тутешніх родів і племен. І дочка грецького архонта хай не боїться, ідучи до нас. У саїв її життя буде в повній безпеці.

А їй стало лячно.

Ой мамочко, до кого ж вона потрапила!

І від того ляку в грудях наче грудка закрижаніла. Пропало її життя! І ніхто не порятує ні силою, ні словом.

Та зусиллям волі вона зборола в собі той ляк і відверто розглядала його, так відверто, як не подобає дівчині безсоромно дивитися на чоловіка, але хай... Все одно вже... А так він хоч не буде тішитись, що вона злякалась, що душу її тіпає дроз від одного його погляду...

Він зовсім не був схожим на тихого і сором'язливого Ясона. Нестримний і гарячий, очевидно, жорстокий, свавільний, хитрий і підступний, він наскрізь пронизував, пропікав її чорними очима. На ньому блакитна куртка, оторочена хутром соболя, гостроверхий башлик із золотим шишаком, з-під якого вибивається чорне волосся. Його кінь гризе золоті вудила. Скіфи так і називають свого всемогутнього і багатого вождя: Той, у кого золоті вудила. Або просто — Золоті Вудила.

— Спасибі, що ти хоч цінуєш мене вище за свого коня, — намагалася говорити глузливо, аби замаскувати тривожне сум'яття в своїм серці.

— Не кепкуй, гречанко, — застеріг невдоволено. — Кінь для скіфа — що крила для птаха.

— То й лети на своїх крилах! — І у відчаї запитала: — Чому ти так дивишся на мене?

А він шкірив білі міцні зуби.

— Коли я вперше побачив тебе в місті греків — а це було повесні — то сказав собі: скіфе, не лови гав! Дочка грецького архонта дуже гарна, а тому мусить належати тільки тобі!

— По якому праву?

— По праву сильного, — все ще шкірив він свої білі міцні зуби. — Тому я прийшов і взяв тебе, пташечко грецька.

— Ви, кочовики, завжди берете те, що...

— ...що нам подобається, — перебив він її насмішкувато. — А вродливих жінок ми завжди любимо. Швидких коней, ясну зброю і гарних жінок. От що ми, скіфи, любимо.

Хвальковитість його почала її дратувати.

— Ви, кочовики, не люди, а вершники на конях, — намагалась шпигнути його, але він на знак згоди з її словами схвально і задоволено кивав головою, і шишак на його башлику спалахував проти сонця білим сяйвом. — Дикуні з околиці цивілізованого світу! — вигукнула вона не так із злості, як із відчаю, що його нічим не проймеш. — Ви чините свавілля і грабуєте всі племена у цих краях!

Він схвально кивав головою, шишак на башлику спалахував, і це її злило ще дужче.

— Вас ненавидять!..

— Дарма! Аби боялися та платили данину. Аби наша зброя була зверху. А любити нас... ну, хоча б мене, будуть інші. Наприклад, ти, пташечко грецька... Чого тіпаєшся, злючко? Твій батько віддав тебе по добрій волі, а дари мої прийняв із подякою.

— А моєї згоди ти питався?

— Ха! — Він хизувався в сідлі коня, який гриз золоті вудила. — Звикнеш! Жінка іде не за того, за кого вона хоче, а за того, за кого її віддають. Так було, і так буде. І не тільки у нас, а й у вас, греків, теж...

І то була правда.

Грецьку дівчину, яку батьки віддавали заміж, везли у нову сім'ю в гарно вбраному, завітчаному повозі. Та тільки молода переступала поріг чужого дому, як його спалювали за дверима. Спалювали на знак, що назад їй уже немає вороття, немає і не буде до скону її літ. Віднині вона переставала існувати для своїх батьків, для рідні, для всього світу білого. Бо повозка спалена за дверима, а попіл розвіяний вітром, бо у них, греків, жінка ділила із своїм чоловіком тільки постіль (щоб він мав законних дітей!), але не стіл, бо їла окремо і до гостей чоловіка ніколи не виходила. Самій же приймати гостей — зась! Будинок чужий, чоловіків, а чоловіка свого вона, як і велить звичай, називала не по імені, а паном. Бо, власне, була йому не стільки жінкою, як покірною хазяйкою і вірною

служницею водночас... Навіть у покоях не вільна ходити, де хотіла: мала для життя своє, жіноче, помешкання — гінекей. У тім гінекеї і спливали її самотні дні. А чоловік мешкав у просторім і світлім андроні. Тут приймав гостей, гучно бенкетував. Сюди вона, законна, не могла й носа поткнути. Туди, вільно і не криючись, ходила чужа, щасливіша за неї, дружину свого пана. Ходила гетера. А який чоловік не мав гетери? Що ж то за любов і утіха із законною?.. Тому для кохання й утіх чоловік знаходив собі гетеру, котра шлюб називала рабством, а перевагу віддавала вільній любові, винам та філософським розмовам...

Подумала так гірко, а вголос уперто вигукнула:

— Як би там не велося у вас і у нас, а твоєю я ніколи не буду! Чуєш, кочовику?

— Чую, не глухий. Дочка грецького архонта ще гарнішою стає, коли гнівається. А я люблю диких, необ'їжджених коней і непокірних жінок.

І тут його було зверху!

— Щоб мої очі тебе більше не бачили!

І рвучко опускає завісу в кибитці, бо не хоче бачити усмінене смагляве обличчя молодого вождя кочовиків. Воно — обличчя того степовика — вабить її, і це злить ще дужче.

— Людолов!!! — кричить вона у кибитці. — Хижак!!! Дикун!!!

А він, скачучи конем за кибиткою, вдоволено посміхається.

«Моя... Але ще брикається. Та — дарма. Коли молодого коня арканом вихоплюють з табуна, він брикається. Та як не хвицає задки, як не стає цапки, як не кусається, а таки його вкоськують, і вузду надівають, і вудила у зуби сунуть. Ха!..»

І засмагле вилицювате обличчя Тапура з чорною цупкою борідкою стає різким і свавільним.

Кінь під Тапуром грає копитом, золоті вудила гризучи. Вождь поляскує його по гарячій шії шорсткою, загрубілою від повіддя та руків'я меча долонею. Відколи себе пам'ятає, він завжди в сідлі доброго і вірного коня, бо все життя він не просто людина, скіф, а вершник. Кінний стрілець із лука, як їх, скіфів, називають інші народи. Що ж, чоловіку, якщо він, звичайно, справжній чоловік, якщо він воїн, так і подобає бути. То жінки — ліниві й тлусті склотки — з кибиток не

вилазять, а по землі ходять тільки на своїх двох, а місце чоловіка — сідло надійного коня. І так він за життя звикається з конем, що іноді йому здається, що кінь і він — то одне ціле, що він і народився конем та людиною водночас, що чотири сильні й невтомні ноги коня — то його сильні й невтомні ноги.

Предки Тапура походили із прадавнього і войовничого скіфського роду гіппемологів, котрі мали коні, найкращі у цих степах, і літали на них у битви, зливаючись в одне ціле, — кінь і гіппемолог. Бойовий клич у них був «арара». Тому кожний гіппемолог при народженні сина збирав увесь рід і хвалився:

— Народився ще один крикун нашого кличу!

І вождь Ор, коли народився син його Тапур, теж зібрав увесь рід гіппемологів і теж хвалився, що в нього народився ще один крикун бойового родового кличу. І всі гіппемологи, п'ючи хмільний бузат, кричали «арара!», вітаючи народження Тапура.

Вправніше за чоловіків із роду гіппемологів ніхто не міг дойти кобилиць і готувати кумис чи бузат, та ще любити жінок. А вже чорну стрілу із зміїним свистом найвлучніше посилав у землі сусідів теж гіппемолог. Від них і успадкував Тапур свій гарячий і свавільний норов. Ар-ра-ра!!!

У Тапура 25 золотих чаш, а що вже мечів у золотих піхвах, та акінаків, та повних скринь золотих бляшок! У Тапура 70 чотириколісних возів із кибитками, 45 — шестиколісних. У Тапура сім великих табунів коней, п'ять стад худоби, сім отар овець. У Тапура тисячі пастухів, рабів, слуг. Тапур збирає найбільше після владики Іданфірса військо на прудких конях. То чому ж Тапуру не бути щасливим?

Сильний Тапур, багатий і знатний у степах!

Тепер у нього і жона буде гречанка. Гарна ж, молода чужинка! Ніхто із скіфських вождів не має такої.

Кому щастить, той усе може.

— Людолов! — кричить дочка архонта в кибитці.

— Ха!.. — сміється вождь до голубого неба, до сонця. — Кричи не кричи, а все одно будеш моєю. Кричи не кричи, а поміч у цих степах нізвідки не прийде. Сказав, що берегтиму тебе дужче, аніж свого коня, то й берегтиму. І від мене, грєцька пташечко, ти не втечеш — ні на коні, ні на крилах!..

Розділ другий
А ПРО МОЄ ЩАСТЯ ТИ ПОДУМАВ?..

...І хто вона нині?

Полонянка?

Рабиня?

Чи, зрештою, військова здобич віроломного скіфського вождя? Либонь, усе разом.

І ким вона стане, як скінчиться тяжке ув'язнення в задушливій повстаній кибитці — цій звичній для кожної скіф'янки хаті на колесах, а для неї гірш темниці темної? Коханкою вождя? Чи його жоною, безправною, підневільною, котра мусить щодня боятися гніву свого владики? Чи стане забавкою для утіхи? Чи, може, подарує він її своєму старому владичі, котрого у світ предків, за скіфськими жорстокими звичаями, мусить супроводжувати молода і вродлива рабиня?

Чула вона, як скіфських вождів пишно ховають, як золото та інше добро на той світ накладають. Хай кладуть те золото, але ж і слуг, рабів чи рабинь, а часом і вільних своїх родичів душать чи вбивають, щоб кинути теплі закривавлені трупи в яму до старого знатного владики! Бррр!!! Дикуни!!! Вона завжди жахалася скіфської жорстокості, про яку в місті стільки ходило чуток, і ось має зіткнутися з нею віч-на-віч. Думок безліч, а втішливої — жодної. Мріялось, закінчить Ясон навчання, повернеться з Афін, і пойдуть вони удвох на прабатьківщину, у сонячну Грецію... А там... Які міста, яке життя, які люди... І ось все пішло прахом.

Думки, думки, думки...

Чого тільки не передумала Ольвія за довгу-предовгу дорогу. Подумки тікала... Відчувала, як у неї ростуть-виростають крила за плечима, крила легкі, замашні, невидимі для скіфів. І вона пташкою, перепілкою степовою, хурчала з кибитки і линула, линула понад степом, ніким з поневолювачів не помічена. Линула туди, до голубого лиману, до рідного міста... І несли її надійні крильця так легко, що плакати з радощів хотілося, і в якусь мить — була, була така мить! — їй вірилось, їй марилося, що вона врятувалася, вона вільна...

Опам'ятовувалась в невимовній гіркоті. То лежала, обхопивши голову руками, бо душили сльози та відчай, то металася, не знаходячи собі місця, бо теж душили сльози та відчай, кудись поривалась, кусала руки від безсилля, ладна

була волосся на собі рвати, аби це зарадило її горю. Полонянка... Рабиня...

О боги!.. Вона, вільна, горда дочка знатного й шанованого архонта, котра не відала за своє життя приневолення, кривди чи наруги, а зростала в батьковім домі, раптом бранка... Силоміць вихоплена з рідного гнізда. Було від чого збожеволіти, втратити віру, надію... Впадала в апатію, лежала безвольна, бездумна, тільки похитувалась у такт рухові кибитки...

То зводила голову, спершись на лікоть, думала. Хай грецькі жінки по заміжжі не мають волі, обмежені сім'єю та житлом, і чоловіки з ними не рахуються і тримають їх заледве чи не в заперті, але ж то вдома, а не в чужих степах, не в жорстоких скіфів, яким вірити — враз без голови лишишся.

У такі хвилини їй все ставало байдуже... Почуття тупіли, думки мерли. З ранку й до вечора рівномірно похитується осоружна кибитка, навіваючи сонливість, байдужість, зневіру в свої сили. Чи не все одно?

Чути хльоскання батогів, іржання коней, скрип коліс.

Одноманітний, тягучий... Вмерти б і не жити.

Усе вперед і вперед рухається валка, все далі і далі, в глиб загадкових степів. Де тепер її місто? Кричи — не докричишся, гукай — не догукаєшся.

То раптом апатія зникала, й натомість її охоплювала збуджена гарячковість. Сама себе ганила: чому покорилася? Чому не діяла, не рятувала себе? Здавалось... зроби вона бодай один крок, і все скінчиться, і вона знову стане вільною, і ця кибитка зникне, як жахливий сон. Але то лише здавалося... Розуміла, виходу немає, і знову — відчай, відчай, відчай... Чи думала, чи гадала, що доведеться міняти вільне місто на оце повстане житло на скрипучих дерев'яних колесах? Наче сон, жахливий, неймовірний... О боги, чим я перед вами завинила, що ви так жорстоко покарали мене?

Уночі їй приснився Ясон.

Він підходив до неї високий, гарний, сяючий. З його променистих очей хлюпала на дівчину небесна блакить. Простягав до неї руки, посміхався ніжно, радісно. І голос у нього був м'який, добрий, рідний...

— Ольвіе!.. Я так спішив до тебе, так спішив! Віднині ніхто нас не розлучить, ми будемо довіку разом.

ЗМІСТ

ОЛЬВІЯ

Частина перша	5
Частина друга	71
Частина третя	146
Частина четверта	274
Епілог	405

РОГНЕДА

Пролог

Це він, Володимир, за словами Нестора, «був жонолюбцем, як і Соломон»	413
--	-----

Сказання перше

Сватались до Рогнеди два брати, два князі, два Святославичі.	427
--	-----

Сказання друге

«...І взявши Полоцьк та Київ, Володимир на Русі нача княжити одинь».	487
--	-----

Сказання третє

...Сумує, журиться, — ой лишенько, біда — одна Рогнеда молода.	526
--	-----

Сказання четверте

З'являється Анна, яка стане сьомою і останньою жоною Володимира, про яку він казатиме: «Княгиня моя».	582
---	-----

Сказання п'яте

...І благала волхвів: заворожіть мені гостре залізо
для задуманого..... 606

Сказання шосте

...І якось уночі хотіла зарізати Володимира.
Той постановив убити її..... 625

Сказання сьоме

А над Руссю сонце сходить красне..... 663

По мові — післямова

Василь Васько з Вишгорода — художник і рибалка..... 683